

ВІДГУК
офіційного опонента доктора філософських наук
Кондратьєвої Ірини Владиславівни
на дисертацію Гури Віталія Олексійовича
«Есхатологія християн віри євангельської (п'ятидесятників)»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я

Тема дисертаційного дослідження Віталія Гури є гостро актуальною хоча б через те, що вплив протестантизму взагалі та п'ятидесятництва зокрема в Україні продовжує наростати. У 2017 році відбулося святкування на державному рівні 500-річчя Реформації. У 2020 році виповнюється 100 років з моменту офіційного початку п'ятидесятницького руху в Україні. Під час сьогоднішніх трагічних подій п'ятидесятники опинилися у центрі уваги релігієзнавців через те, що на звільненій Донеччині вони виявилися практично єдиною активною соціальною силою. Де-факто замінивши все інше громадянське суспільство, вони стали основою для відновлення Слов'янська та інших міст, містечок і сіл. За сучасних умов у п'ятидесятників виникає шанс стати провідною силою релігійного середовища України, принаймні на сході та півдні країни. Не слід забувати і той факт, що на сьогодні п'ятидесятники є найбільш численним християнським рухом, і в глобалізованому світі вони вже давно перегнали православних, традиційних протестантів і вже до середини століття можуть за чисельністю наздогнати католиків. До того ж, сам католицизм поступово зазнає харизматичного оновлення і ще невідомо, чи не навернеться він весь у цей новий для християнства рух. Отже, тематика дисертаційного дослідження в цілому є гостро актуальною. А увага дослідника саме до есхатології пояснюється тим, що есхатологія – центральний елемент для ідентичності руху. В цілому для християнства характерна залежність від наративів, а наративи визначаються есхатологічною перспективою, яку вони створюють. Також протестантські течії при своїй появі завжди формували

власну ідентичність у зв'язку з тією чи іншою есхатологією. Для течій пізнього протестантизму, особливо для п'ятидесятництва, характерною є радикальна залежність від есхатологічних поглядів лідерів та спільнот. Есхатологічні очікування є найефективнішим засобом для мобілізації вірних, а також для навернення народних мас. Есхатологія є засадничою системою релігійних поглядів яка поширюється як із врахування соціальних обставин, так і всупереч їм.

Представники українського п'ятидесятництва схильні вважати власну традиційну есхатологію зрілим плодом містичних одкровень «пророків», а тому бачать у цій есхатології явище самобутнє та унікальне. Між тим, дисертаційне дослідження здійснює парадигмальну революцію, оскільки представник українського п'ятидесятницького богослов'я знаходить джерела для есхатології українських п'ятидесятників у різноманітній західній богословській літературі, яка була ретельно опрацьована а відповідні есхатологічні ідеї були засвоєні та контекстуалізовані. Як відбулися усі ці процеси аналізується за допомогою методології Роберта Шрайтера, чия книга «Формування локальних теологій» стала відправним пунктом для пошуків дисертанта. Можливість застосувати цю методологію на матеріалі есхатології українського п'ятидесятництва засвідчує про певну зрілість богословської думки цієї течії, яка існувала з самого початку, не дивлячись на запевнення її лідерів та представників щодо власної богословської наївності. Залежність від Заходу в розумінні есхатології в черговий раз підважує тезу ряду дослідників про автохтонні джерела ідентичності вітчизняного пізнього протестантизму. Слід в цілому визнати наявність суттєвого впливу західної богословської літератури на п'ятидесятництво 1920-1930-х років, і відповідно вже потім – на погляди наступних поколінь вірних. Все це означає наявність значної відкритості п'ятидесятників до ідей із Заходу, при чому не лише п'ятидесятницьких. Відповідно, дисертація містить деяку критику замкненості світогляду протестантів, яку спостерігаємо в багатьох громадах після падіння СРСР. І це підводить до практично значущого висновку про те,

що сьогодні теж є необхідною відкритість до сучасних есхатологічних ідей західних богословів, до сучасної біблеїстики, соціальної етики, політичного богослов'я.

Звертаючись до тексту першого розділу, маємо відразу відзначити, що сильною стороною дисертаційного дослідження є опора на численні архівні матеріали. В цілому, автор роботи демонструє прекрасне знання джерел, вміння з ними професійно працювати як історик та богослов. Спираючись на широку джерельну базу, дисертант вправно застосовує методологію Роберта Шрайтера та Ніколаса Томаса Райта. Від першого береться методологія аналізу відносин релігійної традиції та місцевої культури. Ця методологія є консервативнішою за методологічні стратегії, пропонувані Аласдером Макінтайром та Кліфордом Гірцем. Але в цілому вона є напрочуд ефективною. Ще більш вдалим є застосування у дисертації елементів методології Райта щодо аналізу наративів. Запропонований у розділі аналіз робіт попередників є взірцем старанного наукового аналізу, результати якого слід визнати цілком правильними.

Автор дисертації у другому розділі виявляє загальні риси есхатології всього пізнього протестантизму, як вони проявилися на вітчизняних теренах. Віталій Гура детально аналізує особливості різноманітних есхатологічних концепцій, показує їх спільні риси та відмінності, виявляє певні тенденції розвитку есхатологічних ідей у богословів та есхатологічних настроїв у протестантських громадах.

В третьому розділі вичерпно описано зарубіжну п'ятидесятницьку есхатологію. При цьому Віталій Гура зупиняється не лише на творах тих богословів, які вплинули на світогляд українських п'ятидесятників, а й на літературі, яка була розповсюджена серед емігрантських кіл, навіть якщо мова йде про популярну літературу.

У четвертому розділі показано, як риси цих двох есхатологічних систем зумовили характер есхатологічних поглядів вітчизняних п'ятидесятників. Усі конкретні твердження спираються на детально продуману герменевтику

значної кількості текстів. При цьому цілком виправдано дисертант використовує ідею Роберта Шрайтера про релігійну спільноту як «колективного богослова». Відносно спільноти окремих богословів, пророк чи служитель є лише виразником світогляду цієї спільноти. Також для нас важливо, що розвиток п'ятидесятницької есхатології був в цілому органічним процесом, при якому релігійні спільноти уникали спокус релігійного синкретизму, спокус релятивізму, спокус секуляризації. Особливо цікавими є дані про уособлення радянської влади як Вавилону і антихриста. Цікаво, що аналогічні уявлення були розповсюджені серед антирадянські налаштованих православних.

Цікаво, що різні п'ятидесятницькі групи схильні до абсолютизації значення власних есхатологічних концепцій та вважають їх єдиноістинними. Дисертація доводить, що есхатологічні теорії та настрої п'ятидесятницьких громад не були незмінними, а зазнавали чисельних трансформацій. Це вказує на необхідність культивування толерантності до різних версій есхатологічних поглядів. Сама дисертація засвідчує, що критичний богословський аналіз наративів, теорій та ідей вже є цілком можливим у протестантському середовищі. Більше того, він вже є звичним явищем. А отже, представлена робота ще раз засвідчує незворотність змін протестантизму в бік його відкритості та діалогічності, рефлексивності та критичності, відповідальності та соціальної активності.

Детальний аналіз есхатології українських п'ятидесятників розвінчує той міф, що ця есхатологія мала сектантський характер. Це була есхатологія саме церковних спільнот, які усвідомлювали власну належність до універсальної церкви, бажали трансформацій усього християнства, не протиставляли безпричинно свої громади світові, не займали позиції самоізоляції як принципової.

В цілому прекрасне дослідження Віталія Гури дозволяє набагато краще розуміти ідентичність п'ятидесятництва та особливості розвитку цього руху. Ця робота має велике значення для богослов'я та релігієзнавства. Автору

вдається поєднати теологію та історію, філософію та релігієзнавство у власному дослідженні. Таке поєднання стало можливим завдяки тому, що автору вдалося створити богословську герменевтику есхатології як центральної складової релігійного світогляду та застосувати її до аналізу розвитку есхатології українських п'ятидесятницьких громад.

Разом із тим, ми змушені висловити деякі зауваження до роботи:

1. На нашу думку, сьогодні існує очевидний спад есхатологічних очікувань у протестантів взагалі та п'ятидесятників зокрема. Це явище потребує систематичного пояснення.
2. Радянські релігієзнавці доводили, що очікування скорого кінця історії призводили до соціальної пасивності п'ятидесятників. У більш близький до нас час п'ятидесятники активно розвивають власний бізнес, і есхатологічні очікування не заважають торжеству такого етосу. Звідси виникає очевидна потреба пояснити зміну механізмів впливу есхатологічних настроїв на соціальну та підприємницьку активність п'ятидесятників України протягом 100 років.
3. Більшу увагу потрібно було б приділити розвитку практики пророцтв у п'ятидесятницькому середовищі. Зокрема, не секрет, що п'ятидесятницькі пророки активно представляли картини третьої світової війни. Цікаво як тепер відбувається пояснення природи невиправданих пророцтв.

Але зазначені зауваження не знижують високої оцінки отриманих у дисертації результатів. Загалом поставлена мета досягнута. Робота відрізняється структурною чіткістю й обґрунтованістю положень, що виносяться на захист, і є завершеною самостійною роботою дисертанта. Знайомство зі змістом дисертації, публікаціями автора та авторефератом дають підставу для загального висновку про те, що робота **Гури Віталія Олексійовича «Есхатологія християн віри євангельської (п'ятидесятників)»** є самостійним завершеним дослідженням актуальної наукової проблеми, містить наукові досягнення та відповідає вимогам п.п. 9,

11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (із відповідними змінами), а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я.

**Офіційний опонент,
доктор філософських наук,
доцент кафедри релігієзнавства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

І. В. Кондратьєва

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]